

Stanisław Turowski

Wiersz w "Panu Tadeuszu"

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 10/1/4, 198-209

1911

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dr STANISŁAW TUROWSKI.

WIERSZ W „PANU TADEUSZU“.

Wstęp.

1. Właściwości wymowy Mickiewicza w czasie pisania „P. Tadeusza”.
Wpływ jej na a) rym; b) rytm.
2. Wiersz w „P. Tadeuszu”.
 - I. Rytm.
 - a. Akcent.
 - b. Stopy trzynastozgłoskowca.
 - c. Zasadnicze formy metryczne w „P. Tadeuszu”.
 - d. Wyjątkowe „ ”
 - e. Możliwość rozmaitego czytania „metrum. ”
 - f. Obserwacja i ocena form wyjątkowych.
 - g. Niezwykłe formy rytmiczne.
 - II. Średniówka.
 - III. Rym.
 - a. Statystyka.
 - b. Trójrymy i czterorymy.
 - c. Rymy powtarzające się.
 - d. Licencje. Złe rymy. Braki.

Rekapitulacja.

WSTĘP.

Często badacza rytmiki spotyka pytanie: jaki cel jego pracy? Odpowiem przede wszystkim, że nauka nie zna takiego pytania. Nauka jest celem sama w sobie. Odkrywa ona bezinteresownie tajemnice świata i prawa w świecie rządzące. Rychło potem znajdzie się umysł praktyczny, który wyzyska odkrytą tajemnicę, świadomie zastosuje odkryte prawo.

Ale mogę dać także odpowiedź wprost. Znajomość zasad polskiej rytmiki jest niezwykle mała. Przez wieki całe opierano rytm polskiego wiersza o zasady metryki łacińskiej, budowano strofy na wzór strof łacińskich; a raczej łądzono się w jednym i drugim. Gdy się urodziła u nas metryka, jako teoria, starano

się ująć ją (jak gramatykę) w zasady metryki starożytnej. Za naszych dopiero czasów prace pp. Mleczki, Rowińskiego, Tennera, czynią nową erę w badaniach. Istnieją jednak wśród nich wielkie różnice zapatrywań. I niewątpliwie pierwsza korzyść, płynąca z podobnej, jak moja, pracy, jest przerobienie fragmentu wielkiego dzieła przyszłości: metryki polskiej.

A druga to przyczynek do historii polskiego wiersza.

A trzecia to uświadomienie zasad i zastosowań rytmiki Mickiewicza w pewnym fragmencie. W tem oświeceniu frazes o wielkiej muzykalności Mickiewicza przestaje być frazesem, jak po innego typu wywodach p. Tennera: staje się uświadomioną prawdą. Zdobywamy wiedzę; odpowiadamy bowiem: dlaczego. I kładziemy zarazem grunt do badań porównawczych.

Jedyną książką, z jakiej korzystałem bezpośrednio w swej pracy, była Minora *Neuhochdeutsche Metrik* (2 wyd. Strassburg 1902). Ale korzystałem także z rozmów, jakie miałem z prof. Bruchnalskim i p. Tennerem. W końcu uważam za obowiązek podziękować szczególnie dyrektorowi R. Zawilińskiemu, który pracę moją częściowo przejrzał i do pierwszego rozdziału uwag mi swoich udzielił.

I. Właściwości wymowy Mickiewicza w czasie pisania „P. Tadeusza“.

Mickiewicz mówił właściwym sobie językiem, jak każdy człowiek zresztą. W okresie nowogrodzkim, wileńskim i kowieńskim była to polska gwara ziem litewsko-ruskich tych okolic. Ulegała ona zmianom, zwłaszcza zatracaniu cech prowincjonalnych, wskutek literackiego kształcenia się, a po wywiezieniu, pobycie w Odessie i Moskwie, po europejskich podróżach i wczasach wielkopolskich, — na emigracyi, w Paryżu, skutkiem ciągłego ocierania się o rozmaite gwary inne, upodobniła się do powszechnego języka literackiego, nie gubiąc jednak do szczytu pewnych właściwości. Dokładna rekonstrukcja wymowy Mickiewicza w żadnym okresie jego życia nie jest możliwa. Z dwóch źródeł: pamięci współczesnych i dzieł poety, — pierwsze jest częścią już nie do użycia, częścią zawodne; drugie niepewne. Bo pamięć przechowuje zazwyczaj tylko najwybitniejsze (i to nie wszystkie) cechy, rękopis opiera się na zasadach pisowni danej epoki i jedynie rzadko, wskutek omyłki, wyraża istotną wymowę, a ortografia druku (zawsze bardzo niestała) jest wypadkową zasad pisowni i wymowy autora, drukarni, zecera i korektora. Na niepewnych więc podstawach wspiera się moja rekonstrukcja wymowy Mickiewicza w czasie pisania Pana Tadeusza i tylko w niektórych wypadkach ponad wątpliwość się wznosi. Jako podstawy użyłem pierwszego wydania (1834), dokonanego zupełnie

pod okiem Mickiewicza, który sam je poprawiał obok Bohdana Jańskiego, właściwego korektora, wybranego na życzenie poety. Do porównania i pomocy użyłem wydania Aleksandra Chodźki (1844) i wydania Macierzy polskiej (1908), dokonanego przez wytrawną rękę profesora Bruchnalskiego.

a) Samogłoski.

é Mickiewicz wymawiał -e- jako pochylone (é) w następujących wypadkach:

- ej na końcu, a więc:
 - w odmianie (w 2, 3, 7 przypadku l. p.) przymiotników, zaimków, liczebników, imiesłowów rodzaju żeńskiego;
 - w stopniu wyższym i najwyższym przysłówków;
 - w mianowniku rzeczowników na -ej, np. dobrodziej;
 - w przysłówkach na -ej, np. gdzieindziej.
- ém na końcu, a więc:
 - w odmianie (w 6 i 7 przypadku l. p.) przymiotników, zaimków, liczebników, imiesłowów na rodzaj nijaki; na rodzaj męski -ym, w miejscowniku l. m. -emi, rzadko -émi;
 - w miejscowniku rzeczowników.
 Była to jednak wymowa niestała. Często -é- przechodziło w -e- lub -y-; oraz naodwrot -y- w -é- lub -e-.
- ié- (é) często, np.:
 - wié (I. 202; 247; III. 138; 364; ...) = stale.
 - wiesz (VI. 168).
 - powie (IV. 444; V. 121. -e- 1844 r.)
 - odbiera (I. 427...) zbiera (VI. 182...) = stale.
 - dziecie (I. 434; III. 160...) = stale.
 - świecił (I. 26; 248...) = niestała pisownia.
 - kobiety (I. 180; IV. 793; VI. 63 -e- 1844 r.)...
 - piérwszém (I. 594...) = stale, a -e- wyjątkowo, jak i w 1844 r.)
 - piérwój (IV. 897. -e- 1844 r.)
 - niéma (I. 721... ale VI. 142. trzykrotnie -e-, natomiast -é- 1844 r.)
 - uśmiechał (II. 71, ale uśmiechnął III. 103 jak i 1844 r.)
 - odpowiedzieć II. 76.
 - spojrzeć II. 76. ale dojrzyć II. 90.
 - gniéwa V. 172. (-e- 1844 r.)
 - wiedzieć V. 277. -e- 1844 r.; 286.
 - powiedzieć VI. 177.
 - dopióro V. 370.
 - piérze VI. 18 -e- 1844 r.
 - spodziewając się VI. 57. -e- 1844 r.
 - biéda VI. 106.
 - biédny VI. 108.
 - rapiér VI. 337.
 - papiér VI. 338.
 - świce (VI. 488. -é- 1844 r.)
 - osimsetnym VII. 18,
 - Nieświża XI. 123. -é- 1844 r.
 - śmiéch III. 547.
- é- (e, e) często, np.:
 - poléwkę II. 282.
 - pastérze III. 174. -e- 1844 r.
 - drzémié III. 183. VIII. 801. -e- 1844 r.
 - szczérze III. 473. V. 10. -e- 1844 r.

- stérują V. 65.
 sérów VI. 467. IX. 683.
 sérnica IX. 687.
 cztery VI. 471.
 srébra VI. 478 -e- 1844 r.
 posrérbra VI. 574. -e- 1844 r.
 rozitérku VIII. 199.
 zaczérpnąwszy XI. 416. e- 1844 r.
 wytrészczyl XII. 98.
 przekrészkowany XII. 130.
 drzéc I. 530. VII. 48.
 chléb IV. 817.
 téz V. 363.
 -é tycze VI. 290; XI. 280. (obok tycze np. V. 824.)
 -ó- stale w następujących słowach:
 spójrzałem II. 330; III. 83. -o- 1844 r.; 103... toż rzeczownik.
 Dójrzeć VIII. 102.
 ostrózný III. 218... ostróźnie IV. 235...
 a także:
 dóm I. 29; X. 833. -o- 1844 r.
 słównych II. 806.
 węgórz (IV. 333.
 -ę (zamiast -ą):
 rzęd I. 558; (na konia) XI. 534... = stale.
 -ę (pierwotne, zamiast ą): usiędzie II. 849.; wsiędzie IV. 441.
 V. 257.
 -ę- jak -en- prawdopodobnie często.
 -ę jak -e- prawdopodobnie często.
 -ę- (zamiast -e-) włęką VII. 45... (ale i -e- gwarowe zamiast -o-);
 (oraz węzłowie XII. 806).
 -e- (zamiast -ó-) trzepiecąc II. 421. sistrzenicą (stara forma) V.
 172. -o- 1844 r.; ale siostrzenicą V. 202.
 -a- (zamiast -e-) rzadnie IV. 645. XI. 163. bładnie XI. 164.
 -a- (zamiast -u-) tarkot V. 439... = stale.
 -ą- (zamiast -ę-) kłábek IX. 338.
 -ą- (zamiast, a raczej obok używanego ę-) dosięgnął IX. 391.
 -ą- jak -on- prawdopodobnie.
 -ą- jak o- prawdopodobnie.
 -o- (zamiast -e-) czekolady (franc.) XII. 169.
 -o- (zamiast -a-) falbonki XI. 486.
 -i- (zamiast -y-) dosyć wymawiał: dosięć prawdopodobnie.
 -je- (zamiast -i-) jendyki (dyalekt) V. 786. (Ale: indyki II. 37).
 -j- (zamiast -ij-, -yj-) stale w słowach: pijawki III. 750. IV. 715.
 (wymaw.: pjawki) pianica V. 31.
 czasem, niesiale, w wyrazach łacińskiego pochodzenia: np. abso-
 lucją VI. 153. (wymów: absolucją).
 Pozatem M. wymawiał: -ij-, -yj-.
 Wyrzutnia samogłosek:
 -i- dalbóg (wyjątkowo dalibóg).
 -e- czterma (dla rytmu?) IV. 655. IX. 187.

b) Spółgłoski.

- scz- zamiast -szcz < źcz- mężczyzn I. 114. 217... = stale.
 (wyjątkowo -szcz- II. 481. 491. ale -scz- 1844 r.)
 -szcz- zamiast -sc- (więc stara forma): Polrzcze III. 629... = stale.
 -ś(c')- zamiast -sz(c') wreście II. 72. IV. 955... = stale.

- żrz- zamiast -żr- (więc stara forma): poźrzec II. 138; żrzenicą II. 423.
- czc- " -ćc- szfucze II. 480.
- cz- " -c- czałem II. 106...
- sz- " -s- maszkarada I. 433.
- z- " -dz- kukuruza III. 24. 59. II. 409.
- k- " -ch- (wpływ włoski) baldakim IV. 813... = stale.
- ss- " -s- (zgodnie z językiem łacińskim: dyskusyie, emissa-
ryusz, kom ssya, excessy, interessowany, process, pro-
cessowe, assessor, Rossyanin... — stale.
- ff- " -f- (zgodnie z jęz. łaciń.): efekt, affekt, officer, affirma-
tywa... = stale.
- ll- " -l- (zgodnie z jęz. łaciń.): illuminujcie, appellacyjny,
kancellarja, a także karabelle, melodya...
- pp- " -p- (zgodnie z jęz. łac.): appellować.
- tt- " -t- attak VI. 324...
- kk- " -k- akkord...
- Nadmierne miękczenie spółgłosek (dyalekt ziem litew.-ruskich):
- ż- zwierz II. 541. zwierzyna II. 587... = stale. (Wyjątkowo: zwie-
rzyna np. II. 671).
nieźmiernie II. 562. (-z- 1844 r.) III. 259... = stale.
iźbie II. 591. (-z- 1844 r.)
przyźba XI. 296... = stale.
wpełźnie III. 330, pełźnie III. 637... = stale.
ździwił V. 228.
przyjaźnej V. 285.
poździerać IX. 94.
nieźliczone XI. 42.
roździela XI. 593. -z- 1844 r.
- ś- pośpieszał III. 136.
śpiż III. 666.
przyśpiłał III. 672.
dość zamiast dosyć = stale, choć pisownia: dosyć.
- p'- trzepioce, trzepiocąc, V. 147. 610... = stale.
- Wyrzutnia spółgłosek:
- n- półgarcówką XI. 337. półgarce XI. 297.
- r- srebných I. 896.
- d- garło IV. 684.
- s- Peterburka III. 386... — stale.
- ł- w imiesłowie czasu zaprzeszłego stosownie do etymologii i wy-
mowy: usiadłszy VI. 34. rymuje się z „patrzy“ VI. 35.
- ch- sysma IV. 309., szymatyk XII. 391.
- g- Ewanjelji IV, 995. (ewanielji 1844 r.)
- j- pódźmy II. 210. pódźże IX. 296... = stale.
wniście I. 70. IX. 2... wniść V. 199. znidzie I. 203. = stale.
Formy staropolskie.
Także staropol.: ociec III. 362. przymie XI. 529.
- l- prawdopodobnie w słowie „umysłnie“ III. 24. VI. 373; konstabów
XII, 117.
- w- warstami VI. 600.
- Odmiękczenie spółgł. ski:
- ń- lśnący II. 99.
- zrz- zruciał VIII. 75. 84. -zrz- 1844 r.... ale obok też formy: zrzuciał IX. (wahanie, jak w wymowie współczesnej).
- rzc- chrzcą VIII. 91.

c) Fleksya.

Rzeczownik:

L. p. Mianownik: fortepiano I. 79. botwinie (zam. botwina lub botwinie) III. 508.

Dopełniacz: stoła I. 678, IV. 215... = stale.
proga VI. 292.

cześci (analog. do „treści“): XI. 268.

Miejscownik: w domie II. 474, 483. IV. 28, (ale II. 498 w domu).

L. m. Mianownik: gesta I. 687.

strzelce IV. 668. (Stara forma).

Dopełniacz: zamieszków I. 271. modeliów IV. 195. kapitelów IV. 196. bratów V. 319. XII. 64, Moskałów IX. 399. medalów IX. 400.

(ale IX. 403. jest Moskali).

L. podwójna: babie VI. 375.

Przymiotnik: (-ę w bierniku l. p. przymiotników i zaimków na rodzaj żeński).

Biernik l. p. Domeykównę IV. 999.

Zaimek:

Mianownik l. p. samy VII. 344. XI. 590.

Biernik l. p. jak wyżej.

Czasownik: myśleć, pomyśleć... — stale. Np. myślił III. 153.
pędzać II. 165.

d) Słowotwórstwo.

naśladowstwo zamiast naśladownictwo.

piastwo zamiast pŕactwo. (V. 183).

oczywisto zamiast oczywiście. (VI. 78).

e) Składnia.

Podkomo rze m u ścisnął za kolana I. 349; (gdzieindziej znowu biernik w odnośnym przypadku).

Patrzą Wojskiego IV. 584. (w znaczeniu: szukają).

Nabrałabyś się od nich manieri. V. 188.

Aż mi głowa boli. VIII. 413. (Macierz: mnie).

Przed lat trzydziestu (zam. laty). X. 271. Dwadzieścia trzy rany VI. 526. okna dym buchały (buchać jako słowo przechodnie z biernikiem) XI. 401.

Pojedynkować (bez „się“).

a. *Wpływ wymowy Mickiewicza na rymy „Pana Tadeusza“.*

a) Samogłoski.

é Wskutek wymawiania -e- jako -é- (pochylonego) w wypadkach poprzednio wymienionych Mickiewicz rymuje bardzo często słowa posiadające -e- w ostatniej lub przedostatniej zgłoszce ze słowami, posiadającymi w tych zgłoszkach -i, -y.

- éj np. I. 411. Podkomorzy 550. zobaczy 670. dalej
 412. gorzej 551. raczej 671. poufali
 754. srożej
 755. Podkomorzy.
 III. 131. przychodzi 139. prościej 145. dłoni
 132. Dobrodziej 140. Jegomości 146. niej
 440. szkodzi
 441. Dobrodziej
 -ém np. II. 183. niezdrowym IV. 149. przyciśnionym
 184. zamkowym 150. kwapioném
 702. rzemiennym 912. niczém
 703. promienném 918. rzeźniczym.
 X. 522. drugim XI. 602. prostaczym
 523. długiem 603. tułaczém.

Istnieją jednak liczne przykłady, że -em, jako zakończenie przymiotników czy zaimeków w narzędniku i miejscowniku l. p. na rodzaj nijaki, rymuje się z -em jako zakończeniem narzędnika rzeczowników:

- I. 17. rozmaitem 344. na tem 390. głębokiem II. 387. krokiem
 18. żytem 345. światem 391. okiem 388. głębokiem
 III. 454. niepojętem V. 728. okiem 333. powiatem
 455. wstrętem 729. głębokiem 334. nad tem
 VI. 160. Jackiem
 161. hajdamackiem
 VI. 180. tajemnem VII. 67. zabokiem 105. szerokiem 430. Sakiem
 181. Niemnem 68. głębokiem 106. potokiem 431. takiem
 VIII. 197. Soplicowem IX. 571. wzniesionem
 198. domowem 572. batalionem.

Istnieją w końcu tego rodzaju licencye, że poeta rymuje -ym, jako zakończenie przymiotników w narzędniku i miejscowniku l. p. na rodzaj męski, z -em, jako zakończeniem narzędnika rzeczowników:

- I. 886. białym II. 612. ogonem III. 125. dziewczym
 887. trybunałem 613. szalonym 126. obliczem
 227. szerokim
 228. obłokiem.
 IV. 866. Rejentem XII. 157. apety.em
 867. zawziętym 158. obfitym.

Nawet -em (narzędnik rzeczowników nijakich) rymuje się z -ym (narzędnikiem rzeczowników męskich):

- II. 792. zwierzem
 793. Jerzym.

(W l. mnogiej -emi):

- III. 231. ziemi 796. równemi IV. 993. ziemi
 232. spuszczone mi 797. ziemi 994. poważnemi
 VII. 485. niemi XI. 49. ziemi XII. 502. wolnemi
 486. wszystkimi 50. ciemnemi 503. ziemi.
 Rzadko -émi:

- III. 51. niémi
 52. dłuższemi).
 -ié- (é) I. 75. żrenice 614. pyta VIII. 446. kobiętą
 76. kbiéce 615. kbiéta 447. odkrytą
 IX. 464. kbiécie
 465. szczycie
 (ale: I. 644. zalety VI. 409. zalety IX. 157. rakiety
 645. kbiety 410. kbiety 158. kbiety
 XII. 467. planetą
 468. kbiętą).
 I. 652. żrenice VI. 487. ulice VIII. 25. lice
 653. świéce 488. świéce 26. świéce

- IX. 305. krócićę 371. szablicy
 306. świecę 372. świecy
 (ale: VIII. 21. lecą
 22. świecą).
- IV. 107. oddychał V. 353. uśmiecha (ale: II. 171. uśmiechał
 108. uśmiechał 354. wzdycha 172. podjechał).
- IV. 979. Dydo
 980. biedą.
- (ale: I. 434. dziecko III. 174. pastérce VI. 142. niéma VIII. 546. gniewie
 435. powiecie 175. serce 143. obiéma 547. nie wie.)
- é- ('e, e):
- III. 396. przewietrzyć V. 824. sprzeczek VII. 402. waszécin
 397. przetrzéc 825. scyzoryczek 403. wicin
- X. 234. szczerze VI. 380. trzeci
 235. Sybirze 301. wieci (wici!)
- é (zamiast -y) II. 53. skowycze V. 465. tycze
 54. smycze 466. panicze.
- ó- (o) rymuje łątowo -o- z -ó-.
- I. 898. Tabor 97. nóżki 230. pozdrowił 332. podkomorzy
 899. zabór 98. pończoszki 231. mówił 333. Róży.
 462. wymowni 774. odmówi 898. odmówił
 463. równi 775. starcowi 899. łowii.
- Nawet -o- z -u-:
- I. 908. jałmużne III. 542. zbiorku (z 1844. zbiórku, Macierz: zbiorku
 909. ostróżne 543. biorku biórku b'urku).
- ę- (en) rymuje się łątowo z -eu-:
- I. 115. ręce 804. ręki
 116. sukience 805. cienki.
- lub z -eń-:
- III. 556. ręce
 557. młodzieńce.
- ę (e) rymuje się łątowo z -e-:
- I. 111. kryje 15. ubierze 354. dworze 419. wiarę
 112. szyję 151. wieczerę 355. orzę 420. stare
 505. kwaterze 517. lubię 638. wolę
 506. wieczerę 518. szubie 639. szkole.
- e- (gwarowe zamiast -o-): I. 491. wleką
 492. daleko
- ę- (pierwotne zamiast -ą-):
- II. 848. przybędzie IV. 441. V. 257. wsiędzie
 749. usiędzie 442. 258. będącie.
- a- (zamiast -e-): XI. 163. rzadnie
 164. bladnie.
- ą- (zamiast, a raczej obok używanego -ę-): IX. 391. dosięgnął
 392. wciągnął.
- ą- (on) rymuje się łątowo z -on-
 np. I. 238. dzwonki
 239. łąki
- lub z -oń-
 np. II. 77. kończył 119. stercząca III. 326. końca
 78. złączył 120. słońca 327. blyszcząca.
- ą (o) rymuje się łątowo z -o):
- I. 13. łono 87. Dziwo 206. świętą 360. śmiało
 14. utęsknioną 88. pokrzywą 207. zaczęto 351. małą i t. d
- ą- w daleko idącej licencji zrymowane z -ó- VIII. 339. zaciął
 340. przyjaciół.
- o- zamiast -a- XI. 485. pierścionki
 486. łąlonki.

(Rym -i- oraz -y- bardzo częsty u Mickiewicza jest pospolitą powszechnie licencyą:

I. 138. było	212. Podkomorzyną	384. widzi
139. biło	213. rodziną	385. żydzi i t. d.
	XI. 529. przyjmie	
	530. swoje imie.	

b) Spółgłoski.

-ś (c')- zamiast -sz (c')-:

I. 49. mieście	III. 205. agresście	IV. 443. nareszcie
50. nareszcie	206. nareście	444. jesteście
590. nareszcie	VI. 249. myśli	
591. dwadzieście	250. wyszli.	

-z- zamiast -dz-:

II. 409. kukuruza
410. harbuza

-ż- zamiast -z-:

I. 470. markiza
471. Paryża
472. markiza.

Notuję również licencye: (dwie spółgłoski bliskodźwięczne):

-s- i -ś	I. 487. rosną	
	488. głośno	
-c- i -dz	VIII. 355. więcej	
	356. prędzej	
-n- i -ń	IV. 387. denko	VI. 229. lance
	388. maleńko	230. powstańce
		(z metatezą):

-mr- i -rm- IX. 745. kamrat
746. armat.

Wyrzutnia spółgłosek:

-n- zamiast -nn-:

I. 132. rumianą	V. 77. ubrana
133. ranną	78. fontana.

-r- I. 896. srebrnych
897. podniebnych

-d- IV. 684. garło
685. rozdarło

-s- II. 599. III. 624. V. 141. Peterburku V. 524. kurki
600. 625. 142. biurku 525. Peterburki.

-t- VI. 34. usiadłszy
35. patrzy.

-j- III. 87. liściem III. 362. ociec XI. 529. przymie
88. wniściem 363. dociec 530. swoje imie. (Są to fo-
rmy pierwotne).

-l- III. 23. wiśnie VI. 372. świnię XI. 116. drabów
24. umyślnie 373. umyślnie 117. konstabów.

-w- VI. 600. warście
6.1. garście.

Notuję również licencye;

-t- i -h- XI. 330. ciągnęło
331. Jagieło

-dt- i -t- V. 333. powiatem
334. nad tem

- i- i -ij- III. 414. myśli
415. wyślij
i najznaczniejsza (wzięta z Pieśni Legionów):
-o(w)ski- i -olski I. 918. Dąbrowski
929. Polski.

c) Fleksya.

Rzeczownik.

L. p. Mianownik:

- I. 79. fortepiano III. 508. botwinie
80. porzucano 509. ochmistrzynię.

Dopełniacz -a zamiast -u:

- I. 678. IV. 215. XII 33. stoła I. 888. stoła IV. 215. stoła
679. 216. 34. Sokoła 889. woła 216. dokoła

VI. 291. droga

292. proga.

Dopełniacz: od cześć nie czci ale cześci (analog. do treści):

XI. 268. cześci

269. mieści.

Miejscownik: -'e zamiast -u:

II. 473. nieruchomie IV. 27. ogromie

474. w domie 28. w domie.

L. m. Mianownik: -a (łacińskie):

I. 686. Bolesta

687. gesta.

Dopełniacz: -ów (analogia do męskich, zakończonych na twardą):

I. 270. Horeszków IV. 195. modelów V. 319. bratów

271. zamieszków 196. kapitelów 320. wiwatów

XII. 63. kandydatów IX. 399. Moskalów XII. 116. drabów

64. bratów 400. medalów 117. konstabów

L. podwójna: VI. 374. Hrabie

375. dwie babie.

Przymiotnik.

Biernik na -e zamiast na -ą:

IV. 999. Domeykównę

1000. równe.

Zaimek.

Mianownik na -y zamiast bez -y:

VII. 343. znamy

344. samy.

Liczebnik.

Zamiast dwadzieścia:

I. 618. dwadzieście IV. 590. nareszcie

619. mieście 591. dwadzieście.

Zamiast trzydzieści, czterdzieści:

IV. 311. trzydzieście 870. czterdzieście

312. mieście 871. jesteście.

Zamiast dwustu:

- VII. 232. jesteście
233. ze dwieście.
(W VIII. 143. dwiestu chłopów).

Czasownik.

- V. 443. niemy VII. 246. prosiemy
444. prosiemy 247. niemy.
VII. 34. błednieje
35. zleje.
V. 786. ciała
787. tkwiały.

d) Słowotwórstwo.

Przysłówek:

- VI. 78. oczywisto
79. uroczyść.

Rzeczownik:

- V. 183. ptastwem
184. plugastwem.

e) Składnia.

- VI. 525. odbieżany
526. dwadzieścia trzy rany.

b. *Wpływ wymowy Mickiewicza na rytm.*

Mickiewicz tam gdzie -j- poprzedza samogłoskę, pisał albo -i-, albo -j- albo -y-, albo -yj-; ale wymawiał prawie zawsze -ij- lub -yj(i).

Oto przykłady:

- i- I. 86. Geranium, lewkonia, astry i fijołki
912. Wtenczas kim był, wyznawał; był legionistą.
-j- I. 381. Jak ów Wespazjanus nie wachał pieniędzy,
442. Która się po francusku zwała karjulka.
-y- I. 680. Na partyę kusego bez litości wsiedli:
917. I dziwniejsze od baśni historye gadał.
-yj- I. 905. Przed wieścią dla Rossyj straszną jak zaraza.
X. 265. Wiesz dobrze, jako miewa tentacyjne różne.
Wyjątkowo wymawiał krótko -j-;
IV. 544. Jeszcze cywilizacją ludzką niepopsuci,
VII. 155. I dóbr administracją prowadził porządek;
328. Czy o tém była mowa? że ktoś miał wariata.

Co się tyczy akcentu, sądzę, że Mickiewicz kładł go stale na przedostatniej zgłosce.

Dowodu całkiem pewnego przytoczyć nie mogę. Ale mogę przeprowadzić dowód prawdopodobieństwa.

1. Słowa akcentowane przez niektórych na trzeciej od końca, np. okó-
lica, muzyka..., umieszcza poeta na końcu trzynastozgłoskowca, gdzie rytm
jest zawsze trocheiczny.

- X. 724. pijatyka XI. 236. okolica
725. muzyka 237. Soplica.

okó-

2. Jeśliby Mickiewicz akcentował zrosty czasowników z -bym na trzeciej od końca, w takim razie niektóre wiersze „Pana Tadeusza“ należałoby zaliczyć do wyjątkowych form rytmicznych (p. dalej rozdział pod tym tytułem). Jeśli natomiast damy akcent na drugiej od końca, otrzymamy jedną z zasadniczych form metrycznych.

X. 435. Bóg widzi, jak pragnąłbym: ale z tej pociechy
Przy akcentowaniu: pragnąłbym-: a a a t t (forma wyjątkowa).
pragnąłbym-: a t t t t t („ zasadnicza).

X. 632. Wydarłbym ją, rozbiłbym w puch ten jego zamek!
Przy akcentowaniu: wydarłbym, rozbiłbym-: t t t a t t (forma wyjątkowa).
Przy akcentowaniu: wydarłbym, rozbiłbym-: a t t t t t (forma zasadnicza).

3. To samo rozumowanie odnosi się do zrostów z -że:

XI. 362. Drugi czarne, dalejże tłuc się po podwórcu
Przy akcentowaniu: dalejże-: t t t a t t (forma wyjątkowa).
dalejże-: t t a t t t („ zasadnicza).

4. To samo rozumowanie odnosi się do zrostów z -kroć:

X. 836. Ziemskiej, biegłem tylekroć na miecze, na strzały.
Przy akcentowaniu: tylekroć-: t t t t t a (forma wyjątkowa).
tylekroć-: t t a a a („ zasadnicza).

5. Nawet przyimek „wokoło“, połączony z zaimkiem jednozgłoskowym „mnie“, otrzymuje dwukrotnie w „P. Tadeuszu“ w trocheicznym zakończeniu wiersza akcent analogiczny:

II. 333. bezprzytomnie X. 737. przytomnie
334. wokoło mnie 738. wokoło mnie.

6. A w końcu nawet czasownik z zaimkiem zwrotnym „się“ zstał się niejako i ulegał analogicznemu akcentowaniu. I tak w ludowym wykrzykniku: „a słowo stało się!“

V. 439. osie

440. stało się!

Oraz w sądowym wykrzykniku Woźnego:

V. 630. zniesie VIII. 751. przyniesie

631. uciszcie się! 752. uciszcie się!

Kraków.

(Dokończenie nastąpi.)